

Llibres i papers de Rosa Leveroni (2000). Barcelona: Biblioteca de Catalunya.

Rosa Leveroni (2000). *La casa desierta y otros poemas (poesía publicada y poesía inédita)*. Prólogo de Vinyet Panyella. Traducción, selección y epílogo de Rosa Lentini. Barcelona: Igitur.

Em proposo ressenyar, juntes, aquestes dues publicacions, perquè juntes han arribat, com a donació de la Biblioteca de Catalunya, al Departament de Filologia Romànica de la UCM, que me les encarrega; juntes van ser també publicades, i a la vegada van voler coincidir amb una tercera manifestació cultural on la segona va ser presentada i la primera va començar a ser exhibida en inaugurar-se l'exposició (a la Biblioteca de Catalunya) que li donava peu i que hi està continguda. La tercera manifestació de la qual parlo és la V Trobada de Dones Poetes que va tenir lloc a Barcelona (a l'Aula Magna de la Universitat i a la seu de la Residència d'Investigadors del CSIC) durant els dies 2, 3 i 4 de novembre de 2000. Després d'una sèrie de quatre Trobades precedents, celebrades des de 1966 a Vigo, Córdoba, Lanzarote i Málaga, la de Barcelona homenatjava la poeta catalana Rosa Leveroni (1910-1985).

La primera d'aquestes publicacions és també la primera d'una nova col·lecció intitolada *Llibres i papers de...* i fa públic l'inventari dels papers personals de Rosa Leveroni que, juntament amb la seva biblioteca personal, foren depositats a la Biblioteca pels hereus poc després de la mort de l'escriptora. En la Introducció, Anna Gudayol, Cap de la Secció de Manuscrits, explica breument el procés d'ordenació dels documents i els apartats en què ha estat organitzat l'arxiu. És el moment de posar nom i cognoms a les persones que hi han treballat i que no figuren com a autors d'una obra que la institució Biblioteca de Catalunya decideix d'ordenar i de posar a disposició pública. Són, per ordre d'aparició, Lluís Agustí, Mercè Baldrich, Laura Feliu; Dolors Vives, Pilar Mar-

tínez; Amadeu-J. Soberanas; Roser Insenser, Montse Molina i l'esmentada Anna Gudayol. Aquesta Introducció va precedida d'una Presentació de Vinyet Panyella, en qualitat de Directora de la Biblioteca, en la qual parla de l'autora i posa de relleu la importància dels poemes de Leveroni encara inèdits i que ara es posen a disposició d'estudiosos, i que el volum que ressenyem fa, en una petita part, públics. És sens dubte un gran encert, iniciar una col·lecció d'aquestes característiques amb una figura com la de Leveroni, vinculada per formació (va estudiar a l'Escola Superior de Bibliotecàries), per professió (va treballar a la Biblioteca de la Universitat fins a l'any 1939) i per decisió testamentària (va llegar la seva biblioteca personal i els seus papers privats a la Biblioteca de Catalunya) a les Biblioteques, i, al mateix temps, autora d'una obra que mereix atenció, revisió, estudi i edició. Quinze anys després de la seva mort, aquesta mena de triple homenatge coincident (el de les Jornades de Dones Poetes; el de l'exposició a la Biblioteca; el de la publicació d'èdits i inèdits amb la traducció al castellà) haurà contribuït a rescatar i valorar una obra poc difosa i encara poc estudiada i a potenciar-ne l'interès entre el públic lector i especialment entre qui agraeix el pont del castellà per accedir a l'original català o entre qui no el llegeix gens.

El volum s'estructura, després de la Presentació i la Introducció, de la manera següent:

Un primer apartat recull «Documentació personal i familiar»: carnets, certificats, passaport, factures i rebuts, invitacions a actes públics,...

Un segon apartat («Estudis i formació»), també de documents personals, recull apunts i esborranys, citacions, comentaris i notes de la poeta.

El tercer apartat, òbviament el més important, «Obra de creació», inclou: a) dietaris i memòries; b) Prosa; c) Poesia; d) Teatre; e) Traduccions; f) Presentacions, discursos i parlaments. Una part dels quaderns dels dietaris havien estat publicats ja (1997) a cura d'Abraham Mohino i Enric Pujol a Edicions 3 i 4, amb el títol *Confessions i quaderns íntims*. Quant als poemes, molts dels quals inèdits, s'hi inclouen esborranys i versions en net, algunes ja definitives per a l'edició posterior. El mateix pel que fa a les narracions, de les quals se'n va fer una edició l'any 1985 (el mateix any de la mort de l'autora) amb el títol de *Contes a la Sal*, edicions de les dones. Helena Valentí en va fer la Introducció en la qual lamentava que Leveroni no hagués arribat a construir una novel·la, ja que —deia— a les narracions s'hi podia endevinar la capacitat. Fins i tot feia càbales sobre el tipus de novel·la que hauria pogut escriure, en base a les narracions que sí havia arribat a materialitzar: «La novel·la de Leveroni hauria estat més moderna, bastant desencantada respecte a l'home com a generador de somnis, i més atenta al món de les dones. En la línia d'una Katherine Mansfield, on el món real pertany a les dones, mentre que ells sovint són absurds i cruels.» (Valenti, 1985: 29-30)

Un quart apartat, «Obra d'altres autors», recull dedicatòries, poemes, dibuixos, traduccions, articles, alguns d'ells oferts a Leveroni.

L'apartat cinquè, «Vària», inclou articles i documents no classificats en apartats anteriors: homenatges, necrològiques, algun article, i un fitxer bibliogràfic.

L'apartat sisè, «Correspondència», és també abundant (se'ns indica que omple un total de 20 caixes), al costat del de l'obra pròpia i obra dels altres, i com una mena de subapartat, el de Correspondència. Ordenada pel remitent i amb indicació de dates i llocs i el nombre de cartes o targetes i fins i tot sobres solts, enviats. També hi ha correspondència enviada per l'autora. Felicitacions de Nadal, esqueles, participacions de casament i similars són classificades a part. Finalment, hi ha una llista de targetes de visita.

Aquest apartat em sembla que demana, sense esperar al final del repàs del llibre, almenys tres observacions: La primera, respecte al gruix de les cartes i documents afins. Leveroni va viure en uns anys en què la gent, i més qui de l'escriptura i de l'activitat n'havia fet una professió i el seu estil de vida, escrivia amb els més diversos pretextos i s'escrivía. És una manera de fer que ràpidament està desapareixent, amb les honroses i degudes excepcions, si el correu electrònic no hi posa remei. Quina perdurabilitat, fora del paper imprès podran tenir els missatges electrònics? Quin sentit té proposar-la?. La segona, respecte a la voluntat de l'autora de conservar, com a testimonis del seu pas per la terra, el paper imprès. Aquesta voluntat de conservació també ens sembla lligada a una època potser també passada, i a una dona que no va canviar de residència ni després de la desfeta que va suposar haver perdut la guerra, i no es va veure obligada a fer neteges per raons d'espai. Tenim al cap les històries de pèrdues de manuscrits i de papers degudes a mudances i a viatges precipitats d'autors i autores que van haver d'exiliar-se. La tercera ja no és d'ordre pràctic: Veient la cura amb què Leveroni sembla conservar –potser per deixar petja– tants i tants papers, ens ve a la memòria una seva afirmació recollida al llibre de Mohino / Pujol, i que transcrivim: «[...] Mai he sentit la pruija –humilitat, orgull?– d'ésser immortal ni d'ocupar cap ratlla en els manuals de literatura. Si he escrit i escric encara versos és per una pura necessitat interior. Crec que la poesia és un pur exercici espiritual. I crec que això té molt poc interès per als altres» (1997:216). I ens preguntem si aquestes paraules, escrites el 1946, continuaven sent-li vàlides anys després. Sigui com sigui, aquests documents hauran de ser molt valuosos per a qui, interessat per l'obra, vulgui apropar-se també a la vida de l'escriptora. Encara que ella no sentís especialment punyent el «dur desig de durar», de perdurar en la memòria dels altres.

Un «Apèndix» conté l'Índex de primers versos del poemes recollits a l'antologia (la darrera de l'autora, de l'obra poètica a qual no s'havia fet fins ara cap més edició) d'Edicions 62 de l'any 1981.

Un apartat de «Bibliografia» recull, però no de manera exhaustiva, publicacions de i sobre l'obra de Rosa Leveroni. Tanca el llibre un «Índex» de noms i un de poemes, un petit grup dels quals en anglès (18), castellà (18), en francès

(13), en italià (1) i en portuguès (5), llengües que coneixia i de les quals va traduir. I un índex dels manuscrits.

Respecte a la segona, de les publicacions, el volum de poemes que recull inèdits i poemes ja editats i en dona la traducció al castellà, és el número que fa 17 de la col·lecció *Igitur*, que dirigeixen Ricardo Cano Gaviria i la mateixa Rosa Lentini, que és qui s'encarrega en aquest volum de la selecció i traducció dels poemes i redacta una «Nota sobre la edició», uns Agraïments i un Epíleg. També inclou el poema «Érem tres, érem dos, era jo sol, érem ningú», que J.V. Foix va adreçar a Leveroni. La publicació ha estat feta amb la col·laboració de la Biblioteca de Catalunya, i així, després d'una pàgina amb una petita Bibliografia de l'escriptora, és també Vinyet Panyella qui en fa el Pròleg amb unes pàgines que intitula prenent els mots amb què una vegada va referir-s'hi Ferran Soldevila: «*Rosa o la pasión*. Una lectura de la poesía de Rosa Leveroni». En la seva presentació Panyella, en una primera part, saluda la publicació d'aquest volum i es refereix a l'ocasió de la Trobada de Dones Poetes, valora la inclusió de poemes inèdits i s'alegra de la triple faceta de Lentini (traductora, editora, poeta), que l'hauria de convertir en la curadora ideal d'una tasca complexa com aquesta. Una segona part recull les veus de les autoritats que han parlat de l'obra de Leveroni: Riba, que va escriure la famosa «Carta a una poetessa» (després inclosa a l'antologia de 1981) per a la primera publicació de la poeta, *Epigrames i Cançons*; i Salvador Espriu. Ambdós esmenten alguns autors i autores de la tradició que inspira Leveroni: de Safo (parla Riba) a Rilke, sense oblidar Eliot, de qui Leveroni havia traduït *The vaste land*. Hi ha tota una altra sèrie d'escriptors que la poeta coneixia (des d'Ausiàs a Dant, passant per Marianna Alcoforado —«a la manera» de la qual tenim una tanka inèdita a la pàgina 130, a més de les ja publicades a *Presència i record*, i almenys una altra recollida a Mohino / Pujol, 224– a Salinas, *ibíd.* 44) i sobre les quals havia treballat, traduït i pres notes, i justament la publicació ressenyada en primer lloc aporta dades i documents fefaents dels seus interessos i de la feina feta. Certament que no totes les lectures han de deixar per força petja rastrejable en la pròpia literatura, però els lligams entre la literatura que interessa un escriptor, aquella sobre la qual treballa (tradueix, cita, comenta) solen ser un aspecte important i ben productiu d'investigar.

Un tercer apartat de la Introducció de Panyella ressalta el valor del llibre, repetidament esmentat, de Mohino i Pujol, per resseguir la relació entre vida i obra en el cas de Rosa Leveroni. El quart i darrer apartat traça unes línies de la Poètica de l'autora i algunes relacions literàries més: Riba, Rosselló-Pòrcel, Manent, i recorda i ressalta els poemes, datats a partir de 1937, que es poden encabir en l'anomenada «lífrica de guerra».

Pel que fa a l'edició, sap greu haver de sospitar que aquest volum, saludat com a oportú i, més que merescut, urgent, deu haver estat fet de manera precipitada. Potser tot s'explica per la data d'impressió, una setmana abans de la presentació a les Jornades. No vull menystenir les dificultats d'una primera edició —i recordar que no es tracta d'una edició crítica— de poemes publicats per

primera vegada, però només la precipitació pot explicar el fet de no haver consultat, una vegada acabat el treball de traducció –per al qual és importantíssim, no cal dir-ho, dominar la llengua d'arribada, però també la de partença– una altra persona, correctora. Si a la persona curadora del volum no se li pot demanar que reuneixi tantes competències juntes, s'imposa la consulta i la demanda dels serveis d'un especialista en català. Potser la precipitació podria explicar els errors i inadequacions a la normativa vigent de transcripció dels textos (abunden en l'accentuació) i d'alguns també errors, i de solucions si més no discutibles en les versions al castellà.

Quant a la traducció, costa d'entendre que «Tots els neguits florint *en ments ignotes*» pugui ser traduït per: «Todas las ansias en flor *de arte ignota*»; que en el mateix poema de les «Elegies mallorquines» (46) «clarors de glavi» sigui traduït per «*temblor de espada*», mentre que «clarors d'alba» siguin «*lucos de alba*», trencant així un paral·lelisme del poema; «*les regnes de les hores*» (p.27) no pot ser mai «*los reinos de las horas*», si no volem –a més de donar una traducció incorrecta– perdre la imatge, continguda als versos «*aferro impacient les regnes de les hores / per llençar-les rabents, a l'encaç de l'estrella*», del temps (les hores) com a cavalls que la veu poètica vol dominar, dominant el temps que no passa per tal d'abastar aquesta estrella que hauria de guiar-la; «*sínia*» té relació, però no em sembla que es pugui traduir per «*huerta*», sense canviar completament la imatge; es perd alguna cosa traduint «*miratge terrible de la vida*» (98) per «*mensaje terrible de la vida*»; «*Davallen els ramats de les altures*» (48) no pot de cap manera ser: «*Bajan enramados de las alturas*»; el «*plor cald de les mares*» no pot ser «*el cálido llanto del mar*».

Voldria que aquestes notes poguessin servir per a una segona edició que incorpori aquestes o d'altres correccions, algunes de les quals em semblen ineludibles. Em faig jo mateixa la reflexió, llegida a *Digues que m'estimes encara que sigui mentida*, que algú havia renyat Montserrat Roig perquè en la seva obra: *Els catalans als camps nazis* hi havia deixat un pronom mal posat, i per això la desqualificava. No voldria ignorar l'abast d'una primera traducció d'una obra poètica que així pot guanyar lectors per a una poeta digna de ser coneguda, i més pel fet de publicar inèdits, i les dificultats d'una empresa d'aquest tipus. Caldria però treballar perquè l'exigència en la correcció dels textos catalans presentats i la rigorositat de les traduccions estiguessin a l'alçada de la voluntat de recuperació de les veus poètiques i s'acostessin a la normalitat desitjable.

Fina LLORCA ANTOLÍN
UNED